

תולדות - מלחמת הטוב והרע

ענין יעקב ועשיו יסוד הקדושה והטומאה לדורות

פרשה זו מתחילה בהריון ובלידה של יעקב ועשיו, וממשיכה לספר בפרטות את כל הדין ודברים ביניהם אודות הבכורה והברכות. ובודאי שענינים אלו, וכן היחס שבין יעקב ועשיו במשך כל ימי חייהם, הרי הם מיסודות הבריאה. מפרשה זו אנו יכולים ללמוד את ענינה של מלחמת היצר, את מלחמת הקדושה והטומאה, וכן מלחמת אומות העולם וישראל במשך כל הדורות. ולכן צריכים אנו להתבונן היטב בפרשה זו, כדי להבינה ולדעת סודה כפי ערכנו.

"למה זה אנכי"

ונתחיל בכמה עיונים בפרשת ההריון של יעקב ועשיו. כתיב (כה, כב) "ויתרוצצו הבנים בקרבה, ותאמר אם כן למה זה אנכי". והיינו, שההתרוצצות של הבנים בקרבה גרמה צער גדול לרבקה, עד שאמרה "למה זה אנכי", שאע"פ שהתפללה וביקשה שיהיו לה בנים, שוב לא רצתה את ההריון. וצריך ביאור, מה היה הקושי הגדול של צער זה שלא יכלה רבקה לסבול אותו. והנה רש"י שם פירש וז"ל, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודת אלילים, עשיו מפרכס לצאת, עכ"ל. וביארו המפרשים, שצערה הגדול של רבקה היה, מפני שהרגישה שיהיה לה בן רע כל כך עד שאפילו במעי אמו הוא כבר מפרכס לצאת לפתחי עבודת אלילים. נמצא שעיקר צערה וצרתה של רבקה היה, שידעה שתוליד בן שעתידי לצאת לתרבות רעה.

מדוע התנחמה רבקה בתשובת הקב"ה

ומפני הצער הגדול הזה שהיתה סובלת, "ותלך לדרוש את ה'", ופירש רש"י וז"ל, הלכה לבית מדרשו של שם, שיגיד לה מה תהא בסופה, עכ"ל. והשיב לה שם ברוח הקודש את תשובתו של הקב"ה: "שני גוים בבטןך, ושני לאמים

ממעיק יפרדו, ולאם מלאם יאמץ, ורב יעבד צעיר". ועיי"ש ברש"י שאמר לה שיש לה שני ילדים אחד צדיק ואחד רשע, ולדורות עולם לא יהיו שוים בגדולה, אלא כשזה קם זה נופל. כלומר, הגיד לה אודות מלחמת יעקב ועשו למשך כל הדורות.

והדבר צ"ב, איזו נחמה היא זאת, ואיך נתפייסה דעתה של רבקה מצערה הגדול, ע"י נבואה זו שיהיו לה שני גויים הנפרדים ממעיה - זה לרשעו, וזה לתומו, וגם שלא ישוו בגדולה - אלא כשזה קם זה נופל. הלא כל צערה היה מפני שהרגישה שבנה מפרכס לצאת לפתחי ע"ז, ושיהא לה בן שיצא לתרבות רעה, וא"כ לכאורה יגדל ויתרבה צערה כשהיא יודעת עכשיו על פי נבואה, שלא רק שאחד מבניה יהיה רשע, אלא גם ילחם כנגד אחיו הצדיק כל ימי חייהם, וגם תמשך מלחמה זו בזרעם לדורי דורות, ואיך נתיישבה דעתה של רבקה בבשורה רעה זו?

אמנם עיין בכלי יקר שהוסיף לפרש, שרבקה סברה שיש לה רק בן אחד בקרבה, והבן הזה רוצה לצאת בין לפתחי בתי מדרשות ובין לפתחי ע"ז, ודבר זה גרם לה צער רב, מה שהבן שלה פוסח על שני הסעיפים, שתשוקתו היא לרוץ לפתחי ביהמ"ד וגם לפתחי ע"ז, ודוקא על בן כזה אמרה שכל ההריון אינו כדאי עבורו. ולכן כששמעה מפי הנביא ששנים הם, אחד צדיק ואחד רשע, נחה דעתה. אבל דבר זה גופא צריך טעם, למה רק על בן כזה נצטערה, ואיך נחה דעתה של רבקה בזה שתוליד בן שיהא רשע גמור, וכל ימי חייו וחיי זרעו ילחם כנגד אחיו הצדיק ונגד צד הקדושה.

שייכות ענין רבי ואנטונינוס

עוד נקודה אחרת שיש לנו לעמוד עליה, שהנה בתוך תשובתו של הנביא לרבקה אמר לה "שני גוים בבטןך". ועיין ברש"י שם שפירש וז"ל, גיים כתיב [כמו 'גאים'], אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, עכ"ל. וצ"ב מה ענינה של נבואה זו לכאן. וא"ת שבא לנחם אותה שאפילו מעשיו הרשע עתיד לצאת צדיק כאנטונינוס, עדיין אינו מובן איך נחה דעתה של רבקה בתשובה זו, סוף סוף הרי אין רצונה להוליד בן רשע, ומה יתן לה גדולת אנטונינוס שהוא זרע זרעה, כאשר בנה עשיו

בעצמו רשע הוא. ועוד צ"ב, הרי עיקר שאלתה היה על התרוצצות הבנים בקרבה, ועיקר התשובה על זה היה, שתוכן ענין ההתרוצצות הוא שיש בה שני בנים שילחמו זה בזה. וא"כ מהו המקום להזכיר כאן רבי ואנטונינוס, הלא הם היו בשלום זה עם זה, כמבואר בדברי חז"ל (ע"ז י, א ובכ"מ), וא"כ הם היו היוצאים מן הכלל, שהרי באופן כללי היחס בין יעקב ועשיו היה יחס של מלחמה, מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות. ומאחר שאין לקשר ולקורבה שבין רבי ואנטונינוס שום דמיון עם היחס שבין יעקב ועשיו, למה מרומז ענין רבי ואנטונינוס דוקא כאן בתשובתו של הנביא לרבקה, איזה גילוי יש בזה להבנת עיקר השייכות שבין יעקב ועשיו.

העולה מכל שאלות אלו, שענין ההריון של יעקב ועשו צריך ביאור רב.

מלחמת יעקב ועשיו אינה נפסקת

והנה השלב השני של השייכות והקשר בין יעקב ועשיו, נקבע בעת לידתם. הנה כתיב (כה, כו) "ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו וגו'". וברש"י פירש וז"ל, יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשיו מן השניה וכו', נמצא עשיו הנוצר באחרונה יצא ראשון, ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון, ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה, ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין, עכ"ל. ועוד פירש רש"י שם על מה שהיה יעקב אוחז בעקב עשיו וז"ל, סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו, עכ"ל. נמצא שבין בשעת ההריון ובין בשעת הלידה כבר היה סימן על העתיד, שיעקב ישיג את כל חלקו בין בעולם הזה בין בעוה"ב, אך ורק ע"י מלחמה ומריבה עם עשיו. הבכורה והמלכות, את כולם ישתדל עשו למנוע מיעקב, ויעקב יזכה בהם רק בקושי גדול. הרי שהמלחמה ביניהם, שכבר התחילה בשעת ההריון, נמשכה ונתגברה בעת לידתם כשיצאו לאויר העולם. וגם זה צ"ב, למה הוצרך להיות דוקא באופן זה, מה בא הדבר ללמדנו.

יעקב ועשיו יחדיו מההריון ועד המיתה

ולא רק הריונם ולידתם של יעקב ועשו היו ביחד. הנה איתא בחז"ל (סוטה יג, א) שיעקב ועשיו נקברו ביום אחד. וגם דבר זה טעון ביאור, למה סיבבה ההשגחה העליונה שיעקב ועשו גם נקברו ביום אחד ובמקום אחד, מלבד מה

שנולדו ביחד. ובודאי מורה לנו דבר זה שיש קשר עצמי בין יעקב ועשיו, ועלינו להתבונן ולהבין מהו תוכן ענינו של קשר זה.

תכלית בריאתו של עשיו

ומלבד כל השאלות הנ"ל שהערנו בפרשה עצמה, יש להוסיף ולשאול על כלליות מציאותו של עשיו. הנה כתב המסילת ישרים (פרק א) וז"ל, כי העולם נברא לשימוש האדם וכו', כי הנה עילוי גדול לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם המקודש בקדושתו ית', הוא ענין מה שאמרו חז"ל וכו', ובענין אבני המקום שלקח יעקב אבינו ושם מראשותיו, אמרו (חולין צא, ב) אמר ר' יצחק, מלמד שנתקבצו כולם למקום אחד, והיתה כל אחת אומרת עלי יניח צדיק ראשו, עכ"ל ע"ש. ונמצא שיעקב אבינו, הצדיק העובד ה' בשלימות, הוא עיקר הבריאה ותכליתה, וכל העולם נברא רק לשמשו. א"כ צריכים אנו להבין, מה היא תכלית בריאתו של עשיו, שכל מהותו ומציאותו הוא מלחמתו כנגד יעקב על כל פרט ופרט, ובאיזה אופן משמש עשיו את יעקב, האם נמצא דבר בעולם שהוא כנגד תכליתו?

הצדיק מתגבר ומתעלה על ידי עיכובי הרשע

ולהבין כל זאת עלינו להקדים מה דאיתא בחז"ל (חגיגה טו, א), מאי דכתיב (קהלת ז) "גם את זה לעומת זה עשה האלהים" וכו' ברא צדיקים ברא רשעים, ברא גן עדן ברא גיהנם, כל אחד ואחד וכו', זכה צדיק נטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חברו בגיהנם, ע"כ. ונראה מבואר מדברי חז"ל אלו, שבאמת הרשע נברא לצורך הצדיק, ומלחמת הרשע בצדיק הוא האופן שבו הרשע משמש ומסייע את הצדיק בעבודתו. והיינו שהרשע נברא להיות לעומת הצדיק, שע"י שהרשע לוחם כנגדו, ואעפ"כ הצדיק מתגבר עליו ואינו נכנע תחתיו, הצדיק מתעלה יותר ויותר.

ומשל לזה, המעשה של אברהם ונמרוד. הנה ידוע שאברהם אבינו היה "ראש המאמינים", וכנגדו עמד נמרוד שהשתדל לבטל דעתו של אברהם. ואילו היה אברהם בדורו לבדו, מבלי התנגדותו של נמרוד, והיה מתבונן בשכלו על הבריאה וממנה היה עומד על מציאותו של הקב"ה והשגחתו, בודאי היה מתעלה

הרבה ומגיע למדריגות גבוהות, אבל מ"מ לא היה משיג את מעלת אברהם אבינו, ראש המאמינים ושורש לעם ישראל. ורק ע"י שנמרוד היה בדורו ולחם כנגדו והיה אברהם צריך להתגבר על השפעתו של נמרוד, על ידי זה הוציא אברהם אל הפועל את כל הכוחות הגדולים שהיו טמונים בקרבו, ומכח זה הלך וגדל עד שנעשה אברהם אבינו.

יצירת עם ישראל דווקא בטומאת מצרים

וכן מצינו בגלות מצרים. הנה מצרים נקראת בתורה (דברים ה, כ) "כור הברזל", מפני שבו נזדככו ישראל ונעשו ראויים לקבל את התורה. והדבר צ"ב, הלא בתחילת פרשת עריות כתבה התורה כעין הקדמה (ויקרא יח, ג) "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וגו'", וע"ש ברש"י שפירש דמצרים היה המקום המושחת ביותר בעניני עריות. וא"כ קשה, איך דוקא במקום זה הוכשרו ישראל לקבלת התורה, האם שייך להתעלות ולהיטהר במקום של טומאה ועריות? אלא הביאור בזה הוא על פי היסוד הנ"ל, שהקדושה מתחזקת מתוך נסיונות של טומאה, וכאשר עם ישראל היו בתוך ההשחתה של טומאת מצרים, ולמרות זאת התגברו ועמדו על המשמר, גדרו עצמם מן העריות ונבדלו מתוך הטומאה, עד שאמר עליהם הכתוב (תהלים קכב, ד) "שבטי י-ה עדות לישראל", הטיל הכתוב שמו של השי"ת על יחוס משפחותם להעיד שלא נכשלו בעריות, כמו שהביא רש"י (במדבר כו, ה). וע"י זה, שעמדו בקדושתם במקום הזנות והטומאה דוקא, נתחזקו ונתעלו למדריגות רמות שלא היה ביכולתם להשיגן זולת זאת. נמצא, שעצם שהותם במקום שיא הטומאה וההשחתה, זה מה שהביא אותם לשמור את עצמם בכל גדרי הטהרה, להיות גדורים בעריות המביא לידי קדושה, ובתוך טומאת מצרים נוצר עם קדוש.

בריאת הרע היא לצורך הטוב

ובזה מובן לאיזו תכלית ברא השי"ת את הרשעים, וביאזה אופן הם משמשים את האדם השלם. דבאמת אין להם תכלית בפני עצמם, כי עיקר מציאותם מצד עצמם הוא סתירה לתכלית הבריאה. אבל מ"מ נבראו לצורך הצדיקים, שע"י זה שהרע לוחם כנגד הצדיק, והצדיק מתגבר כנגדו, עולה הצדיק למעלות ומדריגות שלא היה משיג בלעדי כן, וזולת זה אין צורך ברשעים כלל. ולא רק כלפי רשעים הדברים נאמרים, אלא באמת כן הוא סוד היצר הרע עצמו – השונא

הגדול [לשון חובת הלבבות (שער ה פרק ה)] - שאין הוא תכליתי אלא אמצעי, שכל כולו נברא רק כדי שהאדם ילחם כנגדו ויתגבר עליו, וע"י זה יכול האדם להגיע לתכלית השלימות.

ביאור תשובת ה' לרבקה

ועל דרך זה מבואר מה היתה תשובתו של הקב"ה לרבקה אודות התרוצצות הבנים בקרבה, ולמה דוקא כאן רמז על הענין של אנטונינוס ורבי. הנביא גילה לרבקה, שבאמת תכלית בריאתו של עשיו הוא אך ורק לצורך יעקב, כדי לשמשו בעבודתו, שע"י עשיו יתעלה יעקב. ואף שאנטונינוס היה היוצא מן הכלל של בני עשו, ללמד על הכלל כולו יצא, שכמו שהוא היה משמש ומסייע לרבי, כך הוא תפקידו של עשיו. וממנו אנו רואים, שאם יבחור עשו בטוב, יכול לקיים את תכליתו - דהיינו לשמש את יעקב - באופן של עזר וסיוע, כאנטונינוס לרבי. אמנם אף אם יבחור ברע וילחם כנגד יעקב, מ"מ אין זה משנה את עיקר מציאותו ותכליתו, שהוא להיות לעזר ולסיוע ליעקב בעבודת בוראו, אלא רק משתנה אופן וצורת הסיוע, שבשעה שעשיו עומד ברשעו אופן הסיוע הוא ע"י שיעקב לא יכנע להשפעתו ויתגבר עליה, ואז יתעלה יותר ויותר. נמצא שמבין שני האחים יחדיו יצא קיום תכלית הבריאה - יעקב אבינו יזכה להיות בחיר האבות ושורש לעם ישראל, אב לשבטי י-ה, ועשו, אע"פ שיהיה רשע, מ"מ גם על ידו יבוא לתכלית הבריאה, שמכח התנגדותו יתגבר כח הטוב. ובזה ניחם הנביא את רבקה ונתיישרה דעתה.

הקשר הפנימי בין יעקב לעשיו

ולפי"ז מובן היטב למה יעקב ועשיו היו לאחדים, הורתם ולידתם כאחד, ועד היום האחרון נמשך הקשר ביניהם ונקברו יחד. שהרי כל מציאותו של עשיו היא רק לצורך יעקב, לשמשו בעבודתו, שע"י התנגדותו של עשיו נתעלה יעקב. ולכן הוא נברא ביחד עם יעקב, וכשמת יעקב והובא לקבורה, שוב אין לעשיו שום תכלית בעולם, ובו ביום נהרג. וגם נקבר עמו, כיון שיעקב הגיע לשלמותו על ידו.

תכלית מלחמת היצר

והנה מלחמת יעקב עם עשיו אינה מסתיימת עם מיתתם וקבורתם, אלא היא סוד מלחמת היצר הרע והיצר הטוב למשך כל הדורות. וכמו שביארנו את ענין

המריבה שבין יעקב ועשו - כן הוא ענינה של מלחמת היצר לעולם, שכל כולו הוא לצורך האדם, כדי שיתגבר על צד הרע וע"י זה יזכה לעלות ולהשלים את עצמו. והוא יסוד כל הבריאה כולה, שנברא העולם כדי שיוכל האדם לקנות את השלימות ביגיע כפיו. וכמו שיעקב אבינו היה צריך להלחם כנגד עשיו כל ימי חייו, משעת ההריון עד גמר הקבורה, כמו כן כל אחד ואחד מבניו צריך להיות לוחם כנגד היצר כל ימי חייו, עד שמלחמה זו תביאנו לידי שלימותו. שכשם שכל העולם נברא כדי לשמש את הצדיק בעבודתו, כך אפילו הרע נברא לצורך זה, לשמשו בעבודתו ע"י התגברותו עליו.

עלינו להפנים שאף הרע תכליתו לרוממנו

ואנו יכולים ללמוד וליקח מזה חיזוק גדול, שהרי באמת רצוננו לעשות רצונו ית', וכל אחד ואחד תשוקתו להתעלות בתורה ויראת שמים. ומי מעכב על ידינו, שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות, דהיינו שיש לנו מפריעים רבים, הן מצד יצרנו הרע, הן מצד השפעות מבחוץ, ואנו מרגישים שהם מונעים אותנו מלהשיג את מטרתנו. אבל צריכים לדעת שבאמת הוא להפך, כל הרע והטומאה וההתנגדות לטוב נבראו לצורך האדם - כדי שיוכל להתעלות ולהשלים את עצמו. ודוקא כל העכובים והטומאה הסובבים אותנו, הם הם המשמשים להיות אמצעים המביאים את האדם לגדלות ושלמות, וכשאר דברי העולם שלא נבראו אלא לשמש את האדם שיגיע לשלמות.

ודבר זה נאמר גם לכל יחיד ויחיד בחייו הפרטיים, שצריך לידע שכל עניני חייו הם הזדמנויות שנתנו לו מן השמים להיות אמצעים כדי שיוכל להגיע ולהשיג את השלמות הראויה לו. ולצורך זה נבראו היצר הרע, הרשעים, ואומות העולם - כל כחות הרע לכל פרטיהם וענפיהם - לשמש את האדם כדי שיוציא את הכח הטמון בתוכו אל הפועל, ויזכה להיות "האדם השלם המקודש בקדושתו יתברך".

